

Eva F Dahlgren

Fallet

Sigrid

Gillner

FORUM

Eva F Dahlgren

Fallet Sigrid Gillner

Forum

Till Johanna

Prolog

Sigrid

Hon sitter vid fönstret. Ett mjukt morgonljus silar in genom den glesa gardinen.

Grannarna står och pratar, pekar upp mot himlen. Vad tittar de på? Vad pratar de om? Hon öppnar försiktigt fönstret på glänt. Doften av syren väller in. Bedövar henne, påminner henne om Uppsala. Om livet.

Hon sätter papper i skrivmaskinen. Nu ska den bli av. Boken om vad som hände i hennes liv, vad som gjorde henne vingklippt. Hon börjar: "Hela denna historia ..."

Nej. Hon backar, kryssar över och börjar om: "Mina syskon, som icke fått del av detaljer eller namn – bara fått veta vad som bröt ner mig – ville jag skulle en gång när jag är borta få full klarhet."

Hon sluter ögonen. Ska hon inleda med Ellen Key och sommaren hos henne? Ellen Key hänger på väggen och tittar lugnt ner på henne från sitt svart-vita fotografi med dedikation. Eller ska hon börja med Hjalmar Branting? Kampen mot orättvisor och klassamhälle. En kamp som fördes med idealitet och offer. Brantings porträtt hänger bredvid Ellen Key. Hon tänker på hans begravning, då hon fick porträttet av Tage Erlander.

Tage Erlander – hon blir het av ilska. Hon plockar fram hans brev och läser det återigen.

"Ett missförstånd." Hon sliter ur papperet. Sätter i ett nytt: "Jag skulle alltså på grund av ett 'missförstånd' lämnat en gärning och ett arbete, som fyllt och fyller hela mitt liv!"

Grannarna skrattar. Några barn cyklar förbi, hojtar mot hennes fönster: "Häng Hitler i ögonlocken! Häng Hitler i ögonlocken!"

Hennes hjärta börjar rusa. Hon smäller igen fönstret. Nej, hon orkar inte skriva den där boken. Inte idag heller.

Hon smyger ut och sätter upp lappen på dörren: "Sängliggande sjuk. Besök förbjudna. Telefon besvaras ej."

Porträtt av Sigrid i olja.

Resan till boken

Bjuv 1966.

Jag vaknar tidigt. Det är tyst. Inga traktorer brummar utanför. Inga släpvnagar skumpar fram och släpper vitkålshuvuden och morötter på vägen. Det är söndag.

Jag har längtat efter den här dagen. Vi ska åka till Viken och hälsa på Sigrid Gillner. Men tänk om det blir som sist, att hon bara sätter upp den där lappen om att besök är förbjudna. Och vi måste åka hem igen – trots att hon bjudit dit oss.

Jag är fjorton år och Sigrid Gillner är min idol. Hon och farfar var med i samma vegetariska matla när de var unga och läste i Uppsala. Nu bor vi i Skåne precis som Sigrid, och vår familj är hennes län till farfar. I min sekretär har jag ett litet guldhjärta som jag fått av henne. ”Du är ett gott skott på det dahlgrenska trädet”, sa hon. Ibland känns det som om vi är släkt.

Sigrid Gillner är den enda författarinna jag känner och jag vill bli precis som hon. Jag vill också bo i ett gammalt torp med halmtak, skriva böcker och glida omkring i långa klänningar med stora broscher. Kryssa mig fram mellan bokhögar på golvet och små bord med halvt urdruckna tekoppar.

”Skriv”, säger hon till mig. ”Bara skriv! Har du inget papper, så skriv på en påse!”

Själv skriver hon överallt. Hon antecknar på papperslappar, i små vaxade svarta böcker och på kuvert. Ut kommer inte bara böcker. Varje dag sitter hon i sin fåtölj med virkat nackskydd och radior tätt intill sig. När det är varmt bär hon ut apparaten i trädgården. Hon lyssnar noga. Sedan skriver hon recensioner i tidningen. Och hon skriver brev. Flera varje dag. Hon känner vår statsminister, Tage Erlander, och har fått brev från honom. Och från Jarl Hjalmarson, högerledaren som pappa och farfar tycker är så bra. Jag har sett Tage Erlander på riktigt en gång. Vi stod länge och väntade och till sist såg jag en skymt av en lång man, som alla sa var statsministern. Han kom till Bjuv, för här ligger Findus och vi har världens största ärtfabrik. Han passerade nästan vårt hus.

Vi kör genom det mjuka landskapet med gula rapsåkrar och sammetsgröna ärtfält. Jag är spänd. Det är så mycket jag vill fråga om: Hur blir man författare? Hur hittar man på något att skriva om?

Ner mot hamnen, in på de vindlande trånga gatorna med små låga hus. Det är som i en sagobok. In på hennes lilla gata och där ... Hon står i dörröppningen i sin långa klänning och med håret uppsatt i valkar. Lutad mot dörrposten, som om hon har stått och väntat länge.

I dag får vi komma in i Felixtorp, som hennes hus heter, och sätta oss bland alla böcker. Det är lågt i tak och hon bjuder på te, precis som farmor och farfar brukar göra. Hennes man Sven hälsar snabbt och försvinner. Han bor inte i Felixtorp, utan i annexet. De har varsin telefon, varsin radio och varsin TV. De har till och med varsin postlåda.

”Svens magsaft och nerver tål inte mina tidningar”, förklarar hon och lägger undan en hög klipp ur Svenska Dagbladet som farfar skickat henne.

Sven har stickad kofta och ser snäll ut. Men han har alltid bråttom. Han verkar inte vilja träffa oss.

De har varsitt kylskåp och varsin ost också. Det är ett konstigt äktenskap.

Mina föräldrar säger att vi måste acceptera att Sigrid ibland vill vara i fred och sätter upp den där lappen. Men jag blir arg. Varför får jag träffa henne så sällan? Jag vill att hon ska visa hur man kan bli vuxen och ändå känna att man lever. Jag vill inte bli hemmafru som mamma.

Vad är det egentligen för fel på henne? Blir man sjuk av att vara författare?

Göteborg 1996.

Farfar har varit död i 20 år och plötsligt känner jag hans knackning mot mitt huvud. Jag sitter på biblioteket och har tänkt skriva om förtidspensionärer, eller rättare sagt angivarna, de som ringer försäkringskassan när de ser en förtidspensionär som ser för pigg ut.

Farfars doktorsring – jag minns den lätta knackningen och kommentaren: ”Å, vad du har vuxit!” Bilder från våningen i Uppsala blixtrar fram. Skallen på farfars skrivbord, en riktig människoskalle som han lade gem och gummisnoddar i. Lilla farmor fladdrade omkring som en ängslig fjäril. Hon måste stå på en pall för att nå upp till spisen. Blommor i krukor, i glas, i kolvar. Hos farfar blommadet fast det var vinter.

Jag stoppar ner förtidspensionärerna i portföljen. Går hem och börjar nysta bakåt. Vem var farfar och varför hade han en skalle på skrivbordet? Vems skalle var det? Farfar skrev mycket, men först när jag börjar jag läsa något av det. Jag fastnar i hans klippärm med tidningsartiklar, i jubilarartikeln från Upsala Nya Tidning 1948 då farfar fyllde 60 år. Där lyfts särskilt hans stora insatser vid Rasbiologiska institutet i Uppsala fram. Rasbiologiska institutet – var verkligen min farfar aktiv där?

Jag läser hans dagböcker, noteringar om föredrag han höll runt om i landet. Den 25 januari 1935: ”Föreläsning för riksdagsmännen om ärftlighet, ras- och folkhygieniska spörsmål.”

Farfar som jag beundrade så. Han var alltså en av dem som hävdade att rasbiologi var vetenskap, att den nordiska rasen var mest värdefull. Som påverkade politikerna att stifta lagar så att de med ”undermåliga” gener kunde tvångssteriliseras.

Jag tänker aldrig publicera en rad om min farfar. Jag känner skuld. Under studietiden hade jag en väninna som tvångssteriliserats. Hon hade blivit våldtagen som barn och ansågs sedan sexuellt lössläppt. Jag var chockad, kunde inte fatta att detta hade hänt. I Sverige. Nu läser jag ett särtryck ur det konservativa idéorganet Svensk Tidskrift där farfar hävdar: ”Föräldraskapet bör anförtros de rasdugligaste individerna.” Jag förbannar min nyfikenhet. Varför skulle jag börja rota i det här?

Vår familj var testfamilj för Findus, där pappa var kemist och chef för produktutvecklingen. Vi testade broilers som blivit stora som kalkoner på två veckor med hjälp av hormoner. ”Fantastiskt”, sa pappa. Men de kom aldrig i produktion. Tre gubbar baxade ner en mikrovågsugn i vår källare, en av de första i Bjuv. Maten blev ofta kolsvart, men vi deltog i en viktig teknisk utveckling.

Hos farmor och farfar var världen annorlunda. Farfar berättade om djur som föds med två huvuden och annat som händer när naturen gör fel. Farmor köpte inte färdig juice, utan pressade apelsiner varje morgon. Vi åt på porslin från farfars far. Här var det vetenskap på riktigt. Lådor med pressade blommor och uppnålade insekter. Hår från gamla släktingar. Jag samlade mina mjölkttänder och gav farfar. Han blev glad, gav mig en krona stycket och stoppade dem i burken med tänder. Jag var del i slakten Dahlgren, trots att jag inte hette Vilhelm som farfar och pappa och alla farbröder och bröder

och manliga kusiner.

Farfar ville ha långa blonda barn. Ändå gifte han sig med lilla farmor, 147 centimeter lång och i "västficksformat". Dessutom brunhårig och härstammande från Marseille. De fick fyra barn, ingen blev lång och blond. Det borde farfar ha kunnat räkna ut, genetiker och växtförädlare som han var.

Jag sitter på Riksarkivet och letar i medlemsmatriklar från 1920-, 1930- och 1940-talen. Timmarna går. Jag hittar ingenting. Farfars namn är inte med i några nazistsammanslutningar. Alltid något. Till sist läser jag matrikeln från Riksföreningen Sverige-Tyskland. En förening som verkade för förståelse för Tyskland under andra världskriget. Att döma av titlarna tycks det ha varit en förening för intellektuella, militärer och grosshandlare. Farfar är inte med här heller. Av en slump fortsätter jag ändå sökandet. Hamnar på bokstaven G. G som i Gillner. Sigrid Gillner.

Jag går hem.

Jag arbetar med manus till boken *Farfar var rasbiolog*. Jag som inte skulle publicera en rad, nu ska det bli en hel bok. I farfars brevsamling på Carolina, universitetsbiblioteket i Uppsala, finns mängder av brev från Sigrid. Hon berättar bland annat att hennes man Sven slänger böcker hon skrivit i soptunnan.

Vad var egentligen Riksföreningen Sverige-Tyskland? Jag beställer fram föreningens tidskrift på universitetsbiblioteket i Göteborg. Sigrid medarbetar flitigt. I novembernumret 1940 skriver hon under rubriken "Brottet mot framtiden":

En sak kommer aldrig att kunna förlåtas den internationella socialdemokratin med dess avläggare vårt land och andra länder. Det är det brott mot framtiden, mot Europas folk och mänskligheten, som den begick åren närmast efter Hitlers revolution i Tyskland i januari 1933. Under hela detta följde i detta vårt södra grannland slag i slag konfirmeringen i lag och förvaltning av den storartade omdaning av folkets tänkesätt och livsföring, som nazismen under ett tiotal år förberett genom propaganda och levande personligt föredöme. Av hela denna storartade omvandling av ett folk och en stat, en omvandling, som historien en gång skall betrakta som mirakulös i sin äkta och djupa art av moralisk folkväckelse, gav den socialdemokratiska propagandan endast och allenast sådana detaljer åt de stora massorna, som kunde hos dem väcka fruktan och hat mot nazismen, avsky och misstro mot allt som kom från dess store ledare.

Ett svart hål öppnar sig. Farfar och Sigrid. De personer som kanske betytt mest för mig under min uppväxt. Mina förebilder. De som har fått mig att välja skrivandet som yrke, ett sätt att hantera livet. Utan dem hade jag kanske fastnat i leverstuvningen på Findus, där jag brukade stå och röra med en stor åra på somrarna.

En var alltså rasbiolog och den andra hyllade Hitler.

Jag lägger ut några slänor över det svarta hålet, bestämmer mig för att balansera fram. Inte titta ner, inte titta ner.

Det fungerar inte. Min dotter Johanna påpekar: "Saker som man inte tar tag i, de kommer tillbaka och slår en i huvudet."

Jag intervjuar mina släktingar och läser en brevsamling mellan farmor och farfar. Det är påfrestande

Jag försöker tänka att jag är forskare, detta har inte någonting med mig att göra. Min faster är förvånad över att jag inte visste att farfar var rasbiolog. Det har präglat hela hennes uppväxt. Hon är liten och nätt och var övertygad om att hon var en B-människa fysiskt sett. En av dem som inte hade rätt att fortplanta sig. I stället skulle hon öppna ett barnhem för föräldralösa A-barn. Det var viktigt att ge dem en bra uppfostran, eftersom Abarnen skulle bestämma i samhället.

En sak bestämmer jag mig för: Jag ska inte intervjua pappa.

En dag ska vi köpa växter i en handelsträdgård. Vi parkerar bilen, men hinner inte ur innan ett fruktansvärt åskväder brakar loss. Pappa och jag blir sittande där med rutorna stängda. Det är trångt och kvavt. Vi stirrar ut mot det studsande regnet.

– Ska du inte intervjua mig? säger pappa.

– Nej.

Men nu kommer jag inte undan. Han vill bli intervjuad, han vill också berätta. Jag mumlar något om att ”visst, visst det är väl okej” och letar fram ett par gamla kvitton att skriva på.

– Jag har alltid känt mig värdelös, säger pappa.

Jag skriver ner vad han säger. Som vilket uttalande som helst, som om det inte har med mig att göra, inte påverkat mig och min barndom.

Pappas tillvaro styrs numera helt av Parkinson. För varje dag reduceras hans mentala och fysiska förmåga. Jag förstår att han har börjat summera sitt liv. Han har hittat ett maskinskrivet brev som farmor skrev till sina barn. Ett slags bokslut över sitt äktenskap, en redogörelse för hur en mor försöker gå balansgång och hoppas att det ändå ska gå bra för barnen. För pappa har hon nästan gett upp hoppet. ”En satans plågoande”, säger han om farfar och börjar gråta. Han tar sig för bröstet och jag blir rädd, tänker att nu får han hjärtinfarkt igen.

Nej, farfar var inte bara en ”satans plågoande”. För mig var han inte det. Han var spännande, ett original, och jag kände mig älskad av honom.

Men han levde i drömmen om den perfekta människan. Att man skulle kunna förädla fram ”bra” människor, likaväl som man avlade fram kor som mjölkade mer. Och vete som gav större skördar.

Tyvärr verkar varje dröm samtidigt innebära en mardröm – för de andra. I det här fallet de som inte var ”perfekta”, det vill säga inte var långa och blonda och långskalliga A-människor. De tvingades leva i mardrömmen, baksidan av farfars dröm. De tvångssteriliserades. Eller fick psykiska problem att alltid känna sig värdelösa – som pappa. I mitt första manus till boken om farfar skrev jag inte så mycket om det. Men pappa insisterade, jag måste skriva att han blev förlamad i ena armen av den psykiska pressen.

Farfar trodde på Tyskland, den stora kultur- och vetenskapsnationen. Som botanisk genetiker var steget kanske inte så långt till att även tro på människoförädling. Svensk rasforskning var ledande. Rasbiologiska institutet, där farfar föreläste, öppnade i Uppsala 1922. Tyska forskare kom dit och lärde sig innan de själva invigde ett liknande institut i Berlin 1927.

Det känns svårare att förstå Sigrid. Hon var med och drev fram demokratin i Sverige. Hon var en av de fyra första socialdemokratiska kvinnorna i riksdagen. Hur kunde hon sedan hylla Hitler – en diktator?

Mitt minne av Sigrid är en människa med säker moralisk kompass. Ett slitet uttryck, men jag tycker att det stämmer in på henne. Hon stod alltid på de förtrycktas sida. Vad fick henne helt ur kurs? Varför

tappade just hon orienteringen? Jag hittar några artiklar om henne, hon nämns som ett undantag inom arbetarrörelsen.

Jag har läst intervjuer med Traudl Junge, Hitlers sekreterare, om att Hitler hade så stark utstrålning att allt kändes elektrifierat när han kom in i ett rum. När han gick ut var det som om syret tog slut. Allt dog. Var Hitler en så stark magnet att han fick Sigrid ut på ren kontrakurs?

Artiklarna jag kopierat ur Riksföreningen Sverige-Tysklands tidskrift måste Sigrid ha skrivit ett par år innan Anne Frank hukade i sitt gömställe i Amsterdam. Jag grät mig till sömns med hennes dagböcker i min tidiga pubertet. Identifierade mig helt med henne och skräcken att bli förrådd och gripen av nazisterna.

Bjuv och Skåne var så nära Tyskland. Jag minns hur jag förundrades: Hur kunde det bo sådana barbarer alldeles intill oss? Som hade haft dödsfabriker och gasat ihjäl flera miljoner judar, zigenare, homosexuella och andra människor som inte dög? Tyskarna verkade ju så lika oss, såg precis likadana ut. Hur kunde de ha röstat fram Hitler – detta skräckinjagande monster som vrålade på alla filmer? Samtidigt var Tyskland den stora kultur- och vetenskapsnationen, enligt farfar.

Sigrid dog 1975, ett år före farfar. På den tiden undvek jag begravningar, men hade jag varit med skulle jag kanske ha sagt några ord om vad de betytt för mig. Nu tar jag skadan igen. De får varsin bok.

Var tog alla Sigrids böcker och brev vägen? Sommaren 2001 seglar jag och min familj till Viken. Vi lägger till i hamnen och letar upp Sigrids hus. Det ser ut precis som jag minns det. Stockrosor mot den röda träfasaden. Små fönsterrutor på rad överst på dörren. Nej, taket är utbytt. Nu är det eternit i stället för halm.

Det står Gillner på den ena namnskylden och Felixtorp på den andra. Alltså måste det vara kvar i slakten.

Jag provar den svarta smidda dörrkläppen som man knackade med. För en kort sekund får jag för mig att Sigrid ska komma och öppna. Att hon ska ta min hand, hålla den kvar i ett stadigt grepp och se mig i ögonen. Nyfiket och undrande. Och jag ska berätta att nu skriver jag. Jag blev journalist och författare precis som hon.

Nej, Sigrid kommer inte. Det är tyst. Huset sover med fördragna gardiner.

Jag kommer nog aldrig att få veta varför Sigrid skrev så entusiastiskt om Hitler. Jag får fortsätta balansera över det svarta hålet. Acceptera att mycket i min barndom och uppväxt kommer jag aldrig att förstå.

I farfars brevsamling på Carolina läser jag brev från Vilhelm Gillner i Göteborg, botaniker som hade farfar som handledare.

Han finns i telefonkatalogen och blir glad när jag ringer – jag är välkommen att besöka honom i hans niorummare i Örgryte.

Vilhelm är brorson till Sigrid. Han är ogift och har bott i våningen sedan 1920-talet, då han flyttat dit med sina föräldrar. Allt verkar vara kvar sedan dess. Art déco-möbler, serveringsgång, knappar för att ringa på husan. Hela den gamla köksinredningen. Till och med föräldrarnas sovrum med deras två bäddar. Vilhelm själv är i 80-årsåldern, så de måste ha dött för flera decennier sedan.

Vi dricker te och äter små skorpor. Vilhelm vill prata om farfar. Jag vill prata om Sigrid.

– Felixtorp finns kvar, säger han.

Han har nyckeln till torpet. Han ärvde det och förvaltar det som ett släkthus sedan Sigrid dog 1975.

Han och andra släktingar bor i annexet, Svens hus, när de är där.

– Och breven och böckerna? undrar jag.

– Allt ligger kvar, säger Vilhelm.

Jag berättar att Sigrid var min stora förebild, att jag skulle vilja förstå henne. Vad hände i hennes liv? Hur tänkte hon?

– Skulle jag kunna få komma ner till Felixtorp och läsa lite brev?

– Nej, säger han, vänligt men bestämt.

– Jag kan plocka ut några brev från din farfar som du kan få läsa, tillägger han.

Jag lyssnar till bruset från trafikleden utanför. Rör ett varv i koppen och tar sats:

– Sigrid var tydligen med i en förening som hette Riksföreningen Sverige-Tyskland?

Det blir tyst.

Jag äter upp min skorpa, varje tugga dundrar högt i matsalen.

Vilhelm reser sig och jag gör likadant. Vi går mot dörren.

– Sigrid var inte frisk. Hon hade panikångest och lämnade inte tomten på 30 år, säger han.

Trettio år – gick Sigrid aldrig ut efter 1945? Efter krigsslutet.

Vilhelm Gillner på besök hos Sigrid i Felixtorp i Viken 1957.

Min bok om farfar kommer ut och jag tänker att Vilhelm Gillner kanske inte kommer att tycka om den. Jag skickar honom en bok i alla fall.

En bekant hajar till när jag berättar om boken och Sigrid Gillner.

– Hennes hus har jag varit i. Jag känner en släkting, säger han.

Han sammanför mig med Ingeborg Gillner, som haft sin farbror Vilhelm som extrapappa. Sigrid är hennes pappas faster. Ingeborg tycker om min bok om farfar och säger:

– Är det någon som kan skriva en bok om Sigrid, så är det du.

Det låter ju bra. Men hur ska det gå till?

Efter några månader ringer Ingeborg.

– Farbror Ville är död, säger hon.

Hon berättar:

– Vi satt hos honom på sjukhuset och jag frågade: ”Hur gör vi med Eva? Får hon ta hand om Sigrids brev?”

– Till sist nickade han.

Det visade sig att Vilhelm blivit glad för min bok. Han hade varit för sjuk för att orka läsa den. Men han var med på en av bilderna.

– Nu ska du få nyckeln till Felixtorp, säger Ingeborg.

Felixtorp stod orört i trettio år, fullproppat med böcker och brev.

Jag följer med Ingeborg och hennes familj till Viken. Jag ska bara stanna några timmar och sedan åka vidare. Bara få en första uppfattning om vad som finns i torpet.

När vi öppnar dörren är det som om Sigrid kom mig till mötes. Det är mer än trettio år sedan sist, men det känns som om det var helt nyligen. Vi går in genom köksdörren, passerar en gräsklippare och några cyklar och kommer in i rummet där vi brukade sitta och dricka te. Det låga vita taket med träbjälkar känns ännu lägre. Ljuset letar sig in genom gräddvita linnegardiner och ger museikänsla. Böcker. Överallt böcker – i hyllor, sockerlådor och drickabackar av trä. Nej, nu märker jag att det varit obebott länge, en stelnad mus har fastnat i tapeten. Hattar och broscher är täckta av damm.

Jag känner mig som en inkräktare när jag börjar dra ut lådor i sekretärer och byråer. Med vilken rädsla gör jag detta?

Lådorna är fullpackade med brev. Jag tittar i hattaskar och kakburkar. Brev även där. Hur många finns det egentligen?

– Följ med upp ska du få se, säger Ingeborg och vi klättrar uppför den smala trappan till loftet som Sigrid lät inreda.

Det första jag får syn på är Sigrids radio. Den bruna i boaserat trä med tyg och två stora rattar att vrida på. Jag kan se hur hon sitter tätt intill den och lyssnar. Här är fullt av bananlådor, kistor och koffertar. Vi öppnar några av dem. Samma sak här: Brev. Och tidningar. Kvitton och gamla tåg- och

busstidtabeller. Dagböcker och skolböcker. Visitkort. Sigrid kunde tydligen inte slänga någonting.

Hon visste vad hon gjorde när hon bestämde att brorsonen Vilhelm skulle ärva Felixtorp. Han kunde inte heller slänga någonting. Det känns överkligt att allt har stått orört sedan 1975. Enda förändringarna verkar vara gräsklipparen och cyklarna som ställts in.

Om jag bara vore tjugo år yngre! Jag hade aldrig kunnat drömma om att det fanns så mycket brev, hade tänkt mig några buntar i skrivbordslådorna och möjligen någon undanställd kartong. Hur ska jag få något sammanhang – förstå vad som hände i Sigrids liv. Och skriva en hel bok om henne. Dessutom – kan man lita på det som står i brev? Är det sant?

Det är som att hitta en skatt. Eller snarare att få en skatt i huvudet. Jag som inte tål information. Jag är ännu inte helt återställd efter en utmattningsdepression och försöker värja mig från alltför många intryck. Men detta är en gåva från Sigrid och jag varken kan eller vill tacka nej.

I väskan har jag journalistlegenden Barbro Alving's bok *Personligt* i pocket. Sigrids namn finns med i personregistret. Och här hänger nu på väggen, bredvid Ellen Key och Hjalmar Branting, Bangs porträtt med dedikation: "Sigrid Gillner från hennes vän Barbro A." Jag slår upp Bangs bok och läser återigen ur brevet hon skrev 17 november 1935:

"Här står annars reaktionens svarta skuggor upp. Ett fruntimmer vid namn Sigrid Gillner har suttit i riksdan något år och lämnat den med publicerandet av en bok som heter *Kvinnorna vantrivas* och handlar om Kvinnlighetens renässans och Upp med Moderskapet och Bort med kvinnorna ur politiken. Hon är ett fä och det växer belåtna karlkommentarer som svampar i varenda tidning."

Hur blev de vänner?

Jag börjar leta på måfå bland breven. Från Eric von Rosen, Fredrik Böök, Gunnar Ekelöf, Marika Stiernstedt, Ture Nerman och här står det Statsministern som avsändare. Det är från Tage Erlander. Brev från någon som kallar sig Tosingen. Och Mussolina – vem var det? Ett brev från mig. Jag rodna när jag ser mina trevande poesiförsök.

På Kungliga biblioteket i Stockholm har jag läst breven som Sigrid skrev till Ellen Key. Men breven från henne till Sigrid? De måste ligga här någonstans. Ingenting är sorterat, allt ligger huller om buller. Jag söker i lådor och askar. Var har hon lagt dem?

Så har jag bara en kvart på mig innan jag måste åka. Jag hittar ingenting av Ellen Key. Jag ställer mig på golvet i biblioteket, sluter ögonen och ber tyst: Snälla, hjälp mig!

Jag tror inte på andar och övernaturliga fenomen. Men en stark känsla uppmanar mig: Vänd dig om. Jag vänder mig om.

Och där. Håret reser sig på armarna, för i en sockerlåda ligger ett ljusblått omslag med texten: "Från Georg Branting och Ellen Key." Det stämmer. Här ligger två brev från henne.

Nej, jag är nog ingen inkräktare. Sigrid är med mig.

I Felixtorp hittade jag ett porträtt av farfar. Inramat och uppställt på en av byråerna på loftet, bredvid Sigrids ungdomsporträtt. Farfar tyckte om kvinnor som "ej äro klippta i häck" och det stämmer verkligen in på Sigrid. Hon var ingen dussinmänniska. Det finns flera bilder på henne i farfars fotoalbum. Hur såg deras relation ut? Jag vet inte mycket mer än att de var med i samma matlag i Uppsala och att de var nästan jämngamla. Farfar var född 1888 och Sigrid 1891. De dog också ganska kort efter varandra, Sigrid 1975 och farfar året därpå. Båda var tyskvänner, men i politiken stod de långt ifrån varandra. Farfar höll på högern och Sigrid var socialist.

”Jämlikhet är en chimär – biologiskt sett en löjlighet. Vi få försöka nöja oss med broderskap, åtminstone som ideal”, skriver han till Sigrid 24 februari 1928.

Jag hittade många brev från farfar. Han skrev troget varje år till hennes födelsedag. När de blev äldre citerade han Tegnér: ”Ungdomen har vunnit ett år och vi har förlorat ett.”

När farfar ser Sigrids förlovningsannons skriver han till henne, den 22 april 1924:

Kära Sigrid!

[...] Ögonen fuktades, och jag kunde på en lång stund ej fortsätta läsningen. Jag var alldeles för upprörd. Så fort jag kunde, skyndade jag till ditt hus, men borde ju ha förstått att du vistades i Västerås.

[...] Jag håller så mycket af dig, och därför trycker mig vetskapen om att – låt vara omedvetet ha gjort dig ondt. Vet du, kära lilla Sigrid, jag har känt mig så öfverväldigad af att du, den af alla åtrådda, skulle särskildt fästa dig vid mig. Jag ansåg bara en sådan tanke förmäten. Hvarför skulle jag betyda mera för Sigrid än en vän, en af hennes många vänner? Jag tyckte mig vara för obetydlig för att kunna älskas af dig, och du hjälpte mig aldrig att märka, att jag ej behöfde känna det så. Jag höll af dig, beundrade dig, och det gör jag än. Hvad som ville växa fram inom mig, tvingade jag tillbaka. Det var inte lätt, men jag var för stolt att bli ratad. Jag ville inte bli bränd som de andra.

[...] Din tillgifne och tacksamme vän Ossian

Vem var egentligen Sigrid? Den ”af alla åtrådda”.

– Det är som tusentals pusselbitar utspridda hur som helst. Och man vet inte ens hur bilden ser ut, säger min dotter Johanna.

Vi är nere i Felixtorp igen och upptäcker ännu mera brev. Till och med i lådorna med dukar och linne. Och bland fotografier och räkningar. Vi inser att vi måste vända upp och ner på hela torpet om vi ska hitta alla brev. Är jag en inkräktare i alla fall? Vad skulle Sigrid ha sagt?

Manus, tidningar, brev. Dagböcker. Kongressmappar från Socialistinternationalen. Brev från socialdemokratiska partistyrelsen och kvinnoförbundet. Tomma kuvert och tågtidtabeller.

Jag kan inte låta bli att läsa lite då och då. Mängder av brev är från den judiske författaren Jascha Golowanjuk. Han skriver att Sigrid är den enda människa han litar på. Författarinnan Marika Stiernstedt håller på Ryssland och ”hatar allt tyskt”.

– En Hitlerkalender! ropar Johanna från loftet.

Hemglassbilen avlossar sin signal. Var är jag? Vilken tid befinner jag mig i? Vi hittar första numret av tidningarna Svensk Damtidning och Vi. Och ett meddelande, skrivet på en lapp som Sigrid troligen satte upp på dörren. Det är till mina föräldrar och var väl en av de gånger vi var tvungna att vända hem igen: ”Fredag 21 juli. Morgon. Får ej rivas ner! Mitt hjärta är sådant nu att jag inte orkar den minsta ansträngning o. har av läkare varnats.”

Hennes man Sven har haft besök av en norsk dam, och inför detta slängt flera av Sigrids tyska böcker. ”Man må ha vilken åsikt som helst om Goebbels regimente – men ur *dokumentär* (och nu högkon. värderade) så borde de inte förstörts”, skriver Sigrid.

Hon avslutar med att pappa kommer att få brev om hur han ska hjälpa henne att rädda resten av böckerna. Själv kommer jag inte ihåg något av detta. Men pappa hade stor respekt för Sigrid, så bad

hon honom om hjälp så gjorde han det säkert. Många tidningar är i alla fall bevarade. Jag vet inte hur mycket som har funnits ursprungligen, men vi hittar både svenska och tyska. Liksom några tyska propagandaböcker. Jag önskar att jag hade kunnat fråga mina föräldrar om Sigrid. Men nu är det för sent. De är också borta.

Jag kommer att tänka på en av mina föreläsningar i en gymnasieskola. Efteråt kom en lärare fram och berättade att de just städat ur en avliden släktings hem. På vinden hade de hittat nazisttidningar och ett porträtt av Hitler. ”Vi blev chockade. Vi slängde alltihop direkt”, sa hon. Förmodligen en vanlig reaktion.

Men Sigrid slängde ingenting och inte hennes brorson Vilhelm heller. För Sigrids del kan det inte bara ha varit oförmåga att slänga, hon insåg att det hade ett dokumentärt värde. Det förstår jag nu.

Vi får vara tacksamma för hennes panikångest. För den gjorde att hon isolerade sig och bara kommunicerade per brev. Många är från 1930-talet, då demokratin fortfarande var ung och man inte hade facit. Frågan verkar ha varit öppen: Vad blir bäst – nazism, fascism, bolsjevism eller demokrati?

Till min stora lättnad ligger här också ett stort oanvänt kuvert, med Sigrids påskrift:

Min brevsamling till Uppsala universitet.

21/12 -65. Sigrid Gillner

Då måste hon ha velat att breven skulle kunna läsas av eftervärlden.

Och tydligen även en del av vad hon själv skrivit, för det finns kopior på hennes avsända brev. Ibland har hon lagt karbonpapper emellan.

Johanna dokumenterar vårt besök med kamera. Jag ser helt uppgiven ut.

Jag får visst aldrig själv bestämma vad jag ska skriva om. Boken om farfar började med att jag hade tänkt skriva om angivare hos försäkringskassan. Nu hade jag också helt andra planer. Varför kan jag inte bara strunta i alla brev? Skriva något lättsamt och trevligt om broderi eller svampplockning. Jag skriver ju ändå bara för mig själv.

Nej, jag tvingas återigen ner i det mörka 1930-talet.

Efter några månader har jag samlat krafter nog att hyra en mindre lastbil och återvända till torpet. Jag har skaffat ett förråd i Göteborg. Med väggar av betong och dörr i plåt. Min familj följer med och nu känns det lättare att komma hit. Sigrids släktingar bor i annexet.

Jag går in i Sigrids sovrum och börjar dra fram mappar ur bokhyllan. De innehåller också brev. Naturligtvis. Men mögeldoften blir tung. En halvtimme och jag måste ut för att hämta luft.

Det är mitten av juni och trädgården är bedövande vacker. Kanske har Vilhelm också lagt sin hand vid den under alla år han förvaltade huset. Pioner, blodfyllda och nästan obscent stora. En äng med prästkragar mitt i – och så de vackra blå blommorna som jag aldrig lär mig namnet på, men som växer utanför många hus i bohusskärgården.

Ingeborg har lagat kaffe och hennes kusin Leonardo som är hemma från Rom har dukat. Det är en märklig känsla. Som om farfar och Sigrid också sitter här i trädgårdsmöbeln, som om våra släkter flätas ihop.

Det känns bra att Sigrid ville ha breven på Carolina. Där ligger ju också farfars brevsamling.

Hur många brev kan det vara? Tvåusen? Femtusen eller tiotusen? Jag vet inte, orkar heller inte

räkna. Några är från 1905 och så dammiga att jag inte vill ta i dem. Ett brev från 1910 innehåller en chokladkaka.

Kan man förstå en annan människa? Jag förstår ju knappt mig själv.

Vad är betydelsebärande? Gudarna måtte skratta åt mig. Jag som skulle undvika information och så får jag ett helt torp med brev och dokument. Tillbaka i Göteborg packar jag och mina döttrar upp 35 flyttkartonger. Det är så dammigt och kanske också fullt med mögelsporer att vi får ont i magen – trots både munskydd och tyghandskar. Lyckligtvis kan vi hålla till i en tom lägenhet. Men hur sorterar man ett liv?

Innan vi börjar har jag talat med en kvinna på stadsmuseet i Göteborg. ”Släng ingenting”, sa hon. Till och med gamla räkningar är intressanta.

Vi hittar dokument från närmare tvåhundra olika föreningar och förbund. Sigrid hade kontakt med bland annat Verdandi, Kvinnornas fredsförbund, Publicistklubben, Norrköpings arbetareinstitut, Föreningen Heimdal och Sammanslutningen för smugglingens bekämpande.

Mängder av tidningar och tidskrifter. Framförallt Helsingborgs Dagblad och Morgonbris. Dessutom många som upphört. Däribland Arbetarliberalen, Veckojournalen, Tidevarvet, Trots allt och Den arbetslöse.

Utländska tidningar och tidskrifter, i första hand tyskspråkiga. Sigrid läste bland annat Schweizer Illustrierte Zeitung, Das Reich, Frauentag, Berliner Tageblatt och Völkischer Beobachter.

Politiska dokument, framförallt från Socialdemokratiska kvinnoförbundet och olika kvinnoklubbar. Men även från Riksföreningen Sverige-Tyskland och Nordische Gesellschaft i Lübeck.

Mängder av manus. Jag kan inte låta bli att läsa. Jag fastnar i ett refuserat manus från 14 december 1943. Helsingborgs Dagblad vill inte ha Sigrids artikel, som hon utformat som ett ”Förlåt-tal”. Ett tal som hon önskar att Hitler höll. Jag ögnar snabbt igenom: Vad tycker Sigrid att Hitler ska säga om judarna? Hon skriver: ”Jag ångrar också min metod mot judarna. Den var rent förblindad. Det för till ett helvete på jorden att förfölja en viss ras. Det ska yankees i Amerika tänka på, när de får lust att kasta sig över sina negrer, kineser och japaner.” Jag blir lättad.

Vi sorterar breven på namn och kommer upp i närmare 1 400 avsändare. Stora delar av den svenska kultureliten och kända politiker som Per Albin.

”Hon är som ett prisma för sin tid”, säger en historiker jag kontaktar.

Jakten på arkivskåp börjar. Och hängmappar. De visar sig kosta tio kronor styck och jag har inte fjortontusen. Jag överfaller vänner och bekanta: ”Hej, hur är det, har du en hängmapp?”

Vilka brev ska jag välja? Jag kan omöjligt läsa alla. Jag kommer att tänka på Tivoli i Köpenhamn. När jag var liten åkte vi dit en gång om året. Hela nöjesparken var som en snurrande karusell. Jag hoppad på och drogs med i en virvel av musik, färgglada lyktor, spunnet socker, feta duvor, spökhus och bergochdalbana. Själva navet var spegelhuset. Hur jag än försökte undvika det, för jag tycker inte om att vara instängd, så sögs jag dit ändå. Dörrarna slöts. Jag skrattade och förfärades av mina spegelbilder. Jag ville ut. Jag sprang och sprang och överallt stötte jag emot en spegel. Den oerhörda lättnaden när jag till sist kom ut. Jag åt en pølse.

Jag är inte på Tivoli och inte i spegelhuset. Men liksom breven blir en spegel av Sigrids tid, blir urvalet en spegling av mig. Jag närmar mig materialet med samma känsla av förtjusning och förfäran

Vad kommer jag att hitta?

Släkt och straff

Jag drömmer att jag fått i uppdrag att ta hand om en juvelerarbutik. Två gånger upprepas samma sak. Jag får panik när jag inser att jag har lämnat affären olåst. Jag rusar dit. Människor river, plockar och rotar i lådorna. Stoppar ner smycken och klockor i sina väskor och fickor.

– Sluta! skriker jag.

Jag jagar ut dem, pressar min tyngd mot dörren och försöker stänga den. Men jag orkar inte stå emot.

Dagen efter ringer Ingeborg:

– Jag tror att Sigrid vill att det ska användas. Varför skulle hon annars ha sparat det? Kanske kan vi lära oss något av hennes historia.

Jag blir lättad. Det är ju därför jag håller på med detta ”rotande”. Jag vill ha svar. Jag tror att vi måste känna vår historia om vi ska förstå vad som händer i vår tid, så inte vi också går vilse.

Människor är snara att döma, att bunta ihop. Jag hoppas att jag kan skriva om Sigrids beundran för Hitler utan att det faller en skugga över hennes släktingar.

I *Tyskt trauma* skriver Gitta Sereny om holländska Gonda, vars pappa samarbetade med nazisterna. ”Jag var bara två och ett halvt år när kriget slutade och under hela min barndom skydde alla andra os – jag förstod aldrig varför.” Som vuxen upplever hon att hennes barn avskyr att hon sysslar med det förflutna. Och motståndsrörelsens barn säger till henne: ”Det är så svårt att prata med er – betänk barn att er far kanske förrådde min under ockupationen.” Hon svarar: ”Ja, det är mycket möjligt, men tror ni inte att det kanske är svårt för mig att prata med er, med tanke just på att min far kanske förrådde er? De tittar förbluffat på mig – det har de aldrig tänkt på.”¹

Hur laddat detta kapitel i historien är även hos oss, förstod jag när min bok *Farfar var rasbiolog* kom ut 2002. En del ringde och grät, andra skrev brev och berättade hur de utsatts för övergrepp och blivit steriliserade. Misslyckade professorsbarn hörde av sig och tyckte att det var en underbar bok. Jag fick också hatbrev. ”Hur kan en sondotter göra något sådant!” ”Har du ingen skam i kroppen?” ”Sätt upp din farfar på piedestalen igen!” En grupp äldre herrar samlade in namn för att återupprätta släkten Dahlgren.

Jag var oförberedd på vreden. Samtidigt glad när ungdomar sa att de känner igen vår tid. Samma kroppsfixering som på 1930-talet, samma jakt på de perfekta måtten för att duga. Även om det inte är skallar vi mäter i dag. Då har det kanske någon mening i alla fall – detta rotande. För det är ju de unga som kommer att ställas inför allt större möjligheter att sortera. Att välja eller välja bort foster utifrån deras genetiska uppsättning. Och kanske beställa ”perfekta” barn. Men vad ska hända med de barn som inte blir som man tänkt sig? Ska de gå i slasken, som man gör med försöksdjur?

Frågan är lika aktuell i dag: Vem är värdefull och vilka ska ha rätt att födas?

Känslan av skuld – inget säger väl att man automatiskt har samma åsikter som sina föräldrar eller farfar och morföräldrar? Ofta är det precis tvärtom. Jag har blivit anklagad för att tro på rashygien bara för att farfar gjorde det. Det gör jag inte. Kanske lever vi, trots att vi tror att vi är så individuella, kvar i något slags klantillvaro. Vi buntar ihop i kategorier: De är såna! Gör en släkting bort sig, faller en skugga över resten. Och omvänt – gör en släkting en framstående insats, så kan övriga sola sig i glansen.

Sigrid är själv inne på detta med huruvida släktingar ska dömas. Den 18 juni 1946 skriver hon till tidningen Idun, apropå att norrmännen inte vill låta operasångerskan Kirsten Flagstad, tidens mest eftersökta Wagnersopran, sjunga i Paris och New York. Skälet är att hennes make sitter fängslad på Ilebu, efter att ha tjänat stora pengar på sina affärsförbindelser med tyskarna.

Skall hustru eller make, son eller dotter, syskon eller eljest närstående under politiska strider, nationella brytnings- och krigstider eller ”upprensningstider” i stil med dem som nu norrmännen arrangerat, stå till svars för, vad deras partner eller anhörig har gjort eller sagt eller införlivat sig med? Eller skall enbart vad *jag själv* gjort eller sagt, tagas hänsyn till?

[...] Somliga anses besmittade och – kunna med bara sin släktskap – vi ska inte tala om äktenskap – djupt skada sina kära med bara sitt namn. Bara det, att de anses som ”nazister” eller själva ha deklarerat sig som tyskvänner och en gång trott på nationalsocialismen på samma sätt, som nu massor av människor tro på Stalin och bolsjevismen, kan allvarligt skada dem, som de står nära. Men ska man vika för sådant?

År 1945 ville norrmännen landsförvisa niotusen småbarn till Australien. Alla hade norsk mor och tysk far. Skälet var enligt norska myndigheter att de var ”utvecklingsstörda” och hade ”tyska gener”. Australien tackade nej.

DEL 1
Folket

Att komma ner sig

Sigrid sträcker upp armarna, lyfter försiktigt ner de inglasade porträtten av släkten Gillner från byrån. Hon dammar dem omsorgsfullt. Vänder sig mot sin far och frågar:

”Varför är inte vi också fint folk?”

Hennes far svarar motvilligt: ”För att din farfarsfar var hederlig. Det är mycket kostsamt, flicka lilla.” Han hade gått i borgen för en adelsman och var den ende som stod vid sitt ord. Han förlorade allt, måste lämna gården och blev ruinerad. När sedan hans son, Sigrids farfar, plötsligt dog lämnade änkan ensam med sex oförsörjda barn.

Felix Gillner tycker inte om att tala om det. Vem som helst kan duka upp en historia om att hans släkt kommit i olycka och därför hamnat på en plats i samhället där han inte hör hemma.

Sigrids mor Maria är barnhemsbarn och vill inte att barnen ska forska närmare i det. Hon vet inte vilka hennes föräldrar är, bara att det blev skandal i två överklassfamiljer. Hon lämnades med 300 kronor på ett barnhem i Stockholm och adopterades så småningom av möbelsnickaren Johan Agrell i Jönköping.

”Har man kommit neråt, så får man tåla och bli där. Det enda man kan göra är att ge barnen uppfostran, så att de kan komma uppåt”, säger Sigrids far.

Han har en fast princip: Aldrig ta emot en gåva. Aldrig låna ett öre.

Alla slags drickspengar eller gåvor i penningväg från sina överordnade har han en gång för alla avvisat. ”Nej tack, jag har min lön och är nöjd med den.” Även när någon vill bidra till kläder för barnen håller han fast vid sin princip: ”Nej tack, jag kan inte ta emot något, vare sig för min egen eller min familjs räkning.”

Hans farbror, överste i Skara, ville ge honom ”uppfostran” till militär eller präst. Inte heller detta kunde han ta emot.

Sigrid hatar hans inställning. ”Om någon av oss fick blindtarmsinflammation skulle du då låna för att betala lasarettet?”

”Bara om det är livsfara”, svarar hennes far.

Underklass

Sigrid är arton år. Det är 1909, storstrejkens år. Långvarig lågkonjunktur har lett till lönesänkningar och lokala konflikter. SAF har proklamerat allmän lockout och LO svarat med storstrejk. Nästan 300 000 arbetare har lagt ner arbetet i protest mot de sänkta lönerna. Högerregeringen, ledd av Arvid Lindman, stöder arbetsgivarna i kampen mot de strejkande.

Sigrid springer i snögloppet genom Jönköping. Från Väster och ner på Öster. Hon måste tala med Anna, kamraten från studentläsningen. Hon som vet allt om socialism, om klasskamp, Tolstojs idéer. Om anarkisten Krapotkin och Strindberg. Varför är Sigrid underklass?

Sigrid är äldst av fyra syskon. Hennes pappa är vaktmästare på länsresidenset och de bor sex personer i ett rum och kök. Bara det stora rummet kan användas som sovrum. Köket är litet och ”modernt” med plats för ett matbord. Landshövdingen bor vägg i vägg och har arton rum.

Sigrid har gått ut flickskolan som frielev och drömmer om att bli folkskollärlära. Hon vill lära fattiga barn att läsa. Och hon ska se till att vartenda barn får en egen tandborste, för det är på tänderna man tydligast ser fattigdomen. Nu läser hon till studenten som privatist för att ta examen på gossläroverket, stadens enda läroverk. Hon finansierar studierna genom att ge extralektioner för elever som riskerar underbetyg. Hon besöker mest välbärgade hem. Elever från andra hem klarar sig i regel utan privatläsning, för är de inte mycket ”läsbegåvade” kommer de aldrig in i högre skolor. För de som ”inte är lämpade för studier” väntar hantverkslära, springpojksjobb eller – vanligast i Jönköping fabrikena.

Sigrid har just smällt igen dörren till ett sådant välbärgat hem, där hon hjälper sonen att bättra på sina studieresultat. Hon stod dold invid klädhängarna i tamburen när hon hörde föräldrarna komma ut i hallen. Fadern hade sagt något. Så kom moderns röst. Förargad:

”Att fästa sig vid vad en sån där flicksnärta tycker! Hon är ju bara underklass! Vad angår det henne om våra palmer är konstgjorda?”

Sigrid 1908.

Sigrid är upprörd. "Mindre bemedlad" är ett begrepp hon är van vid, men underklass? Varför kalla hon det?

Vad har hänt? Jag återvänder in i villan. En stor hall med öppen spis och väldiga fåtöljer. En bred trappa leder upp till andra våningen. Halvvägs upp finns en stor avsats med piedestaler och palmer planterade i stora urnor.

Sigrid bär sin lilla hemmasydda vaxduksväska med böcker och skrivböcker. Hon går nedför de vinröda mjuka mattorna, fasthållna i varje trappsteg av glänsande mässingsstänger. Hon är dotter till den oförvitlige kanslivaktmästaren och njuter av att man i detta hem har råd och sinne för vård och ordning. Hon tycker att det är "sagolikt" vackert.

Den tolvårige sonen har eget rum och behöver läxhjälp varje kväll för att slippa underbetyg. Han följer Sigrid ner efter lektionen. Han har fått en klocka som sitter som ett silverarmband om handleden.

De sätter sig på avsatsen och tittar på klockan. Palmbladen lyser i ljuset från kristallkronan och får Sigrid att drömma om resor och varma länder. Men framförallt om hur hallen skulle kunna användas vid folkbildningsmöten. Scen och talarstol och piano på avsatsen. Övre trappan, balkong och planen nere i hallen för åhörare.

"Vad här är vackert. Och vad fint att palmerna kan växa så gröna och stora härinne", säger Sigrid.

"Dom där!" säger pojken och drar med ett ryck upp en hel bunt. "Fröken behöver inte vara rädd. Jungfrurna ska ändå ta ut och damma dom till jul", tillägger han. "Vet inte fröken att dom är konstgjorda? Det är dom alltid. Dom stora palmerna på Hotellet, dom står i sandlådor. Överallt gör dom det!"

"Ja, jag är en dumbom, som inte har sett efter bättre", säger Sigrid.

Och tillägger:

"Fånigt att ha saker som inte är äkta. Pråligt, det är vad det är, med papperspalmer eller vad det nu är."

"Jag ska ta reda på vad dom är gjorda av. Jag ska fråga pappa", säger pojken.

Väninnan Annas far, liksom Sigrids, hör till den lägsta tjänstemannaklassen. Sigrids far gör

- [click Beer, Food, and Flavor: A Guide to Tasting, Pairing, and the Culture of Craft Beer \(2nd Edition\)](#)
- [download online World Famous Love Acts: Stories \(Mary Mccarthy Prize in Short Fiction\) here](#)
- [The Beginner's Guide to Beekeeping: Everything You Need to Know pdf, azw \(kindle\)](#)
- [read Motivational Interviewing: Helping People Change \(3rd Edition\) \(Applications of Motivational Interviewing\)](#)
- [V222: A Ghost Story of the Great Lakes book](#)
- [eSourcing Capability Model for Client Organizations \(eSCM-CL\) pdf, azw \(kindle\)](#)

- <http://www.mmastyles.com/books/An-Introduction-to-the-Philosophy-of-Religion--Cambridge-Introductions-to-Philosophy-.pdf>
- <http://aneventshop.com/ebooks/Broken-Series--Broken-Desires-Broken-Lies-Broken-Souls--Broken--Books-1-3-.pdf>
- <http://unpluggedtv.com/lib/Blood-Work.pdf>
- <http://www.khoi.dk/?books/The-Universe-in-a-Mirror--The-Saga-of-the-Hubble-Space-Telescope-and-the-Visionaries-Who-Built-It.pdf>
- <http://fitnessfatale.com/freebooks/William-Lyon-Mackenzie-King--Dreams-and-Shadows--Quest-Biography-.pdf>
- <http://qolorea.com/library/Your-Symptoms-Are-Real--What-to-Do-When-Your-Doctor-Says-Nothing-Is-Wrong.pdf>